

vání úvěru. Nesmíme zapomínati, že početná třída samostatně vydávajících lidí nejen skýtá dobrý základ národnímu blahobytu a zaručuje poměrnou sociální rovnováhu, nýbrž je právě svou existenční samostatností nejlepším oporou demokratismu a ovlivněného rozhodování veřejnosti ve veřejných věcech. Konečně individuálností svého myšlení i vkusu nejlépe podpoří vzestup kultury a zabezpečuje odbytu hodnotným výrobkům a výkonům v záplavě masové produkce — je potud záštitou dalšího drobného (uměleckého a řemeslného) podnikání proti nezdravému přepětí velkovýroby a standardu.

Aby ovšem podnikatelský ruch zcela plnil svoje státoprávní poslání, třeba proniknouti jím též hospodářské složky další, než je třída osob ve výdělečném postavení právně samostatném. Třeba radost z tvůrčí práce a z dosažených výsledků dáti též zaměstnanckým vrstvám od vedoucích až k pomocným silám v závodě. To je věc dobré pracovní výchovy a dobrých pracovních podmínek, obě předpoklady uskutečnitelné jen za součinnosti státní správy a za jejího porozumění pro potřeby a možnosti soukromého podnikatele.

Pocit individuální hospodářské zodpovědnosti se musí stát nerozlučnou součástí československého nacionálního smýšlení. Jedině tak vyvázneme ze svízelných podmínek hospodářských a politických, daných nynější naší situací, a jediné v duchu takové nacionální ideologie lze s úspěchem nahraditi dnešní politický pluralismus v parlamentě sjednocenou hospodářskou reprezentací.

Docent Dr. Vl. Mandl.

## **O STATISTICKÉ POSTIŽITELNOSTI MĚNOVÝCH DISPARIT.**

Světová krise porušila hospodářskými i politickými otřesy mezinárodní měnovou rovnováhu. Měnové kursy ztratily namnoze na své dřívější regulační schopnosti v mezistátní směně statků a služeb, poněvadž kursová rovnováha neplyne nyní všude z volného vývoje platebních bilancí a z optimálních cenových spádů. K ozdravení těchto poměrů je v měnovém oboru třeba především zjistiti, došlo-li u té které měny k úchylce od tohoto rovnovážného stavu vůbec (úkol konstanční) a jaká je v tom případě míra disparitní úchylky (úkol determinanční).

Statistice připadá tu úkol postihnouti tyto měnové disparity.

Měnovou disparitou je každé umístění měnového kursu na zahraničních devisových trzích, nemůže-li při něm dojíti bez dalších zásahů k rovnováze platební bilance.

Úchylka od rovnovážného stavu může býti jen ve dvojím směru: je-li kurs měny nad rovnovážným stavem (je-li devisa předražena), platební bilance zpásivňuje. Měna je pasivně disparitní. Je-li kurs měny pod rovnovážným stavem (devisa je laciná), platební bilance zaktivňuje a měna je aktivně disparitní.

Měnová disparita je v zásadě diferenční fenomén cenový: arbitražují-li se při ní cenové rozdíly (rozdíly kupní síly měn) již existující, jde o disparitu zjevnou, přicházejí-li však v úvahu též cenové spády budoucí, očekávané (spekulaci), tvoří disparita latentní. Hospodářský styk počítá tedy v případě disparity zjevné se zřeteli rentabilními, kdežto v případě disparity latentní jest veden též zřeteli substantními.

Měnová disparita je v zásadě funkce rovnováhy platební bilance. Ne však každá nerovnováha platební bilance svědčí o měnové disparitě. Měnovou disparitu neindikují na př. sezonní změny v přílivu a odlivu zahraničních platebních prostředků (na př. u států zemědělských podle inkasa za výnos žní), nebo obdobné změny v průběhu konjunkturálního cyklu (u vývozních států průmyslových: při konjunkturálním oživení nákupem surovin se platební bilance zpasivňuje, avšak později při vývozu hotových výrobků opět zaktivňuje) a pod. Měnová disparita označuje kursovou nerovnováhu v delších časových obdobích než u cyklů konjunkturálních; je tedy projevem nerovnováhy strukturní.

O konstatační i determinační úkol při postihu měnových disparit může se statistika pokusiti na několika úsecích hospodářských řad; zejména jsou číselně pozorovatelný úseky:

- A. Měnové kursy na zahraničních bursách.
- B. Indexy mezinárodních cenových hladin.
- C. Materiální vývoj mezinárodního proudu statků a služeb.
- D. Postižitelnost příčin měnových disparit.
- E. Postih pokladního vývoje platební bilance (disparitní efekt).

#### A. Měnové kursy.

Při volné tvorbě devisových kursů a i jinak volném hospodářském styku není trvalejší disparita měnová myslitelná, poněvadž měnový kurs má vždy možnost nalézt svou rovnovážnou úroveň. K zásahům do zahraničního styku zbožím i službami dochází tedy téměř zpravidla pro pasivní cenovou disparitu (zahraniční zboží a služby jsou lacinější).

Je-li při volné tvorbě devisových kursů věcná hospodářská spolupráce s cizinou řízena, může býti pravděpodobné, že měna trpí pasivní disparitou.

Není-li kurs měny řízen, je obecně náznakem disparity v systému zlaté měny, dosáhne-li měnový kurs zlatého bodu (vývozního při pasivní disparitě a dovozního při aktivní disparitě), v systému měny kartální vývozního či dovozního bodu zboží. Zde má tedy statistika konstatačního i do jisté míry determinačního ukazatele

U řízené měny odpadají možnosti přímého statistického postihu. K zjišťování měnové disparity nutno zachycovati podružné zjevy, jež omezují možnosti jejího determinování. Prakse zná v tom směru co ukazatele: na př. zamrzávání exportních výnosů pro rostoucí devisovou imobilitu zahraničního odbytiště, výskyt disaží měn v soukromém obchodě, vznik černých devisových burs, útěk do zboží (sub-

stanční zřetele latentní disparity), únik kapitálu ze země, mezinárodně neúměrný vzestup vnitřních cenových hladin, a jsou-li i tyto vázány, pokles kvality zboží, mizení cizího zboží a služeb z domácího trhu a mn. j.

Lze uvést z praxe příklad obdobné, náhle nastalé disparity a jejích podružných jevů. V platebním styku Československa se státy, s nimiž se vyrovnávají vzájemné úhrady devisovými clearingy, trvaly před jejich zavedením pro Československo inkasní potíže: československé pohledávky v nich zamrzaly, poněvadž tyto státy trpěly pasivní měnovou disparitou: tato disparita proti Kč se uváděla postupně na rovnovážnou úroveň úrokovými ztrátami pro československé exportéry z liknavě inkasovatelných pohledávek, nejistotou platební a eventuelním risikem z kursových ztrát. Kursy devis těchto zemí se tím blížily rovnovážnému stavu (kursy klesaly, jejich pasivní disparita se mírnila). Jakmile však byl zaveden clearing, vzniklo u československých vývozců klamné mínění, že platební nejistota je již odstraněna, že bude možno obdržeti vývozní pohledávky bez průtahů a bez rizika. Tím se poznovu vyšinul kurs těchto devis do pasivní disparity a teprve opět po další řadě měsíců, až též clearingy zamrzaly, se prokázala klamnost názoru, že clearing může zajistiti včasnost všech úhrad.

Pasivní obnovená disparita těchto devis musila se tedy projevit prudkým přechodným zaktivněním dílčí obchodní bilance Československa s těmito státy. Fenomén je patrný z ročního vývoje obchodní bilance Československa se skupinou těchto zemí (leta jsou zjištěna i sečtena podle společného východiska, měsíce, v němž vstoupila clearingová úmluva s tím kterým státem v účinnost):

#### Obchodní bilance Československa

se 7\*) státy clearingovými (v tisících Kč):

| Obchodní bilance                    |           | Proti předchozímu |         |
|-------------------------------------|-----------|-------------------|---------|
| Předposlední rok                    |           | roku              |         |
| před zavedením clearingů . . .      | — 303.808 |                   |         |
| Poslední rok                        |           |                   |         |
| před zavedením clearingů . . .      | — 265.334 | +                 | 38.474  |
| První rok po zavedení clearingů . . | + 45.538  | +                 | 310.872 |
| Druhý „ „ „ „ . .                   | + 529.881 | +                 | 484.343 |
| Třetí „ „ „ „ . .                   | + 29.745  | —                 | 500.136 |
| Čtvrtý „ „ „ „ . .                  | — 60.342  | —                 | 90.087  |

\*\*)

\*\*\*)

#### B. Srovnávání mezinárodních cenových hladin.

Mezinárodní směna zboží i služeb se děje v zásadě podle cenových spádů (zjevných i latentních): kupuje se v zahraničí zboží a služby, jež jsou jinde lacinější, a prodává se, jestliže z výnosu prodeje zbude podnikateli více než z odbytu v tuzemsku.

\*) Bulharsko, Jugoslavie, Maďarsko, Německo. Rumunsko, Řecko, Turecko.

\*\*) Projev nově vzniklé disparity.

\*\*\*) Nová disparita se opět upravuje.

Aby mohla vůbec vzniknouti mezi národy směna zboží a služeb, musí býti u individuálních cen zboží a služeb disparity. Z toho však plyne, že disparita individuálních cen zboží a služeb nemusí býti sama o sobě průkazem měnové disparity.

Platební bilance je složena vedle bilance zahraničního obchodu (obchodní bilance) i z řady dalších oboustranných i jednostranných transferů nejrozličnější povahy (úhrad ze vzájemných služeb, bezplatných převodů, důchodů a převodů kapitálových hodnot), t. j. z položek finančních. Poněvadž prakticky není myslitelný případ, že by bilance všech těchto finančních položek byla vyrovnaná, plyne z toho též, že naprostá rovnováha obchodní bilance svědčí o pravděpodobné poruše bilance platební, čili o měnové disparitě.

V rámci hospodářství podnikových se děje mezinárodní směna zboží při velkoobchodních cenách vývozních (resp. dovozních). Velkoobchodní hladinu cenovou zachycují v jednotlivých státech velkoobchodní indexy. Aby však srovnávání těchto indexů mohlo osvědčovat měnovou disparitu, jest třeba, aby indexy:

a) zachycovaly všude velkoobchodní ceny exportní, skutečně placené, nikoliv snad jen fakturované nebo na statistických ohláškách deklarované (různé platební lhůty a úlevy, bonita trhu i odběratelů, ilikvidace exportních pohledávek a pod.);

b) zachycovaly cenový vývoj u zboží, skutečně v zahraničním obchodě směňovaného, a ne zboží, jež je pouze předmětem tuzemského obchodu;

c) byly váženy pohyblivým schematem podle množství skutečně směňovaného v jednotlivých obdobích;

d) braly zřetel také na vedlejší výlohy, jež výnos exportu (importu) zkracuje a export ztěžují (dopravní vzdálenost a politika, zprostředkovatelské náklady, risikové prémie atd.);

e) byly početně zjišťovány podle základních stejných zásad a byly bezvadně spolehlivé, pravdivé a nijak neupravené.

Žádný ze známých velkoobchodních indexů nehoví všem těmto předpokladům. Z toho vyplývá další cenový indexový poznatek, že: různost velkoobchodních indexových hladin cenových v různých zemích nesvědčí přímo o měnové disparitě, nýbrž připouští jen její možnost, jsou-li indexové difference příliš značné.

Úkol statistiky, konstatovati a tím více ještě determinovati měnovou disparitu podle úrovně mezinárodních velkoobchodních indexů jest tedy neobyčejně obtížný a dedukce v tom směru jsou zpravidla závadné.

Určitých výsledků lze docíliti sledováním vývoje velkoobchodních indexů. Trvale rostoucí rozptyl velkoobchodních indexových hladin v různých státech obráží pravděpodobnost vzniku, resp. vzrůstu měnových disparit, bezvadný výstih těchto disparit není ani zde dán, ani není takto možný.

Příklad: Velkoobchodní indexový rozptyl v jednotlivých blocích států (velkoobchodní indexy všude 1929 = 100, indexy úřední):

| Rok  | Librový blok evropských zemí<br>1.) | Bývalý blok zemí zlatých<br>2.) | Evropské země s devisovou vázaností<br>3.) | Velká Británie (a) a USA (b)<br>(a-b) | Mimoevropské země (mimo USA)<br>4.) |
|------|-------------------------------------|---------------------------------|--------------------------------------------|---------------------------------------|-------------------------------------|
| 1929 | 0.0                                 | 0.0                             | 0.0                                        | 0.0                                   | 0.0                                 |
| 1930 | 9.7                                 | 2.5                             | 19.7                                       | — 3.6                                 | 35.7                                |
| 1931 | 15.0                                | 2.8                             | 23.7                                       | + 0.8                                 | 53.1                                |
| 1932 | 20.9                                | 5.7                             | 43.5                                       | + 6.9                                 | 63.2                                |
| 1933 | 21.0                                | 5.6                             | 61.1                                       | + 5.7                                 | 130.9                               |
| 1934 | 22.6                                | 8.0                             | 57.7                                       | — 1.6                                 | 132.4                               |
| 1935 | 20.8                                | 9.6                             | 55.0                                       | — 6.0                                 | 133.6                               |
| 1936 | 21.6                                | 13.0                            | 54.8                                       | — 2.1                                 | 151.1                               |
| 1937 | 23.9                                | 31.0                            | 61.6                                       | + 5.2                                 | 175.1                               |

Rozdíl v bodech mezi nejvyšším a nejnižším indexem ve skupině.

Ve skupinách jsou pojaty státy:

1. Dánsko, Estonsko, Finsko, Litva, Lotyšsko, Norsko, Portugalsko, Švédsko, Velká Británie.
2. Belgie, Francie, Holandsko, Polsko, Švýcarsko.
3. Bulharsko, Československo, Itálie, Jugoslavie, Maďarsko, Německo, Rakousko, Rumunsko, Řecko, Turecko.
4. Argentina, Austrálie, Brazílie, Čína, Egypt, Chile, Indie, Nizoz. Indie, Indočína, Japonsko, Kanada, Nový Zeeland, Peru, Venezuela.

Je nápadná indexová vyrovnanost mezi Velkou Británií a Spojenými státy i celkem v librovém bloku evropských zemí, v bloku zlatých zemí pak do rozpadu tohoto bloku. Proti tomu je nápadný stoupající rozptyl v zemích s devisovou vázaností i v mimoevropských oblastech. Stoupající indexový rozptyl svědčí též nepřímě o tom, že ve struktuře mezinárodních platebních bilancí dochází k význačným změnám.

Podle obdobných metod a s obdobnými výhradami možno sledovati obraz měnových disparit i na ostatních indexových řadách cenových, na př. na indexech cen maloobchodních, indexech životní míry, mezd, rentability kapitálu atd., ježto všechny svědčí o dílčích cenových spádech, z nichž se nakonec formuje platební bilance. Budiž uvedeno příkladem:

Příklad: Indexový rozptyl cen životní míry v evropských zemích a v USA (základ všech indexů 1929 = 100, index úřední):

| Rok  | Librový blok evropských zemí | Bývalý blok zemí zlatých | Evropské země s devisovou vázaností | Velká Británie (a) a USA (b)<br>(a-b) |
|------|------------------------------|--------------------------|-------------------------------------|---------------------------------------|
| 1929 | 0.0                          | 0.0                      | 0.0                                 | 0.0                                   |
| 1930 | 12.8                         | 12.9                     | 12.5                                | — 0.3                                 |
| 1931 | 9.2                          | 19.9                     | 22.8                                | + 2.5                                 |
| 1932 | 12.1                         | 20.2                     | 35.1                                | + 10.0                                |
| 1933 | 17.2                         | 28.3                     | 42.9                                | + 10.6                                |
| 1934 | 21.8                         | 30.5                     | 47.9                                | + 6.7                                 |
| 1935 | 24.7                         | 27.2                     | 44.8                                | + 4.7                                 |
| 1936 | 18.9                         | 31.3                     | 48.7                                | + 4.9                                 |
| 1937 | 20.6                         | 49.6                     | 55.1                                | + 6.1                                 |

Rozdělení zemí jako v tabulce předešlé.

(Rozdíl v bodech mezi nejvyšším a nejnižším indexem ve skupině.)

Obraz rozptylů indexů životní míry je v zásadě obdobný jako u indexů velkoobchodních. Zde má též význam, že země s aktivní měnovou disparitou (laciné) atrahují ceteribus paribus aktivní cizinecký ruch, země s pasivní disparitou jej znesnadňují.

Indexová pozorování hladin mezdních a úrokových sazeb mají zvláštní význam pro sledování mezinárodní soutěživosti. Bezvadný postih je však zde velmi obtížný, na př. u mezd pro neúplnost a nejednotné vyšetřovací metody nominálních a reálných mezd, pro značné potíže při postihu mzdové produktivity pracovní a j. U sazeb úrokových je sledování individuální disperse v praxi znesnadněno nemožností úplného postihu vedlejších výloh za poskytování úvěru, z nemožností odhadu risikových premií při úvěrech atd. Stejně jsou obtížně postižitelné i jiné složky cenotvorného procesu při výrobě, jako veřejné zatížení daněmi a dávkami, a j., i řada momentů, jež posunují zastřené cenové hladiny v mezinárodním styku, jako vývozní a dovozní zákazy a potíže všeho druhu, bojkot, změna módy, dumping, autarkie atd. Všemi těmito metodami, jež číselně nelze dobře podchytiti pro indexové pozorování, posunuje se jaksi neviditelně cenová parita, vznikají disparity cenové a tvoří se disparity měnové.

Konečně srovnatelnost veškerých cenových indexů je téměř znemožněna, jestliže u některých zemí s manipulovanými devisovými kursy nelze přesně udati, podle jakého kursu se mají domácí indexové údaje přepočítávati na mezinárodně srovnatelnou základnu (na př. na indexy ve zlatě).

#### C. Materiální proud mezinárodní směny hodnot.

Zde jde o materiální vývoj všech oněch složek v mezinárodním hospodářském styku, jejichž peněžní efekt dává platební bilanci a její salda.

Světová směna zboží tvoří největší a daleko nejvýznamnější díl světové hospodářské spolupráce, takže její devisový efekt ovlivňuje směrodatně vývoj platebních bilancí. Měnová disparita se tvoří tudíž nejsnadněji přes poruchy v zahraničním obchodě.

Obecně vzrůst pasivity obchodní bilance svědčí o možnosti vzrůstu pasivní měnové disparity, vzrůst aktivity připouští možnost aktivní měnové disparity. Je-li vývoj ostatních položek platební bilance nezměněn, přímo tuto disparitu konstatuje a zčásti determinuje mírou výchylky obchodní bilance.

Tuto obecnou větu je třeba však omeziti: statistiky dovozu a vývozu jsou statistikami o materiálním proudu zboží; pro platební bilanci a posudek o eventuální měnové disparitě je však směrodatný platební efekt tohoto proudu. Platby za vývoz i dovoz nemusejí se krýti s materiálním proudem vývozu a dovozu. Záleží zejména na platebních podmínkách úhrad za vývoz i dovoz. Je-li dále proud vývozu i dovozu uměle podporován řízeními ochrannými, protekčními, devisovými atd., sníží se velmi možnost jakéhokoliv postihu měnové disparity. Tak řízením i při vysoké vnitřní hladině cenové možno vybičovati export do vzestupu, což by udávalo dohad o aktivní měnové disparitě, ač měna je tu zřejmě pasivně disparitní.

Příklad: Posun obchodních bilancí v jednotlivých blocích států (v milionech zlatých dolarů, sestaveno podle dat Bulletinu Společnosti národů):

| Rok  | Librový<br>blok a USA<br>(celkem<br>16 zemí) | Bývalý<br>zlatý blok zemí<br>(celkem 5 zemí) | Německo | ČSR  | Ostatní<br>devisově vázané<br>země střed., jižní<br>a jihových. Evropy<br>(celkem 8 zemí) |
|------|----------------------------------------------|----------------------------------------------|---------|------|-------------------------------------------------------------------------------------------|
| 1929 | — 1.287                                      | — 876                                        | + 85    | + 16 | — 635                                                                                     |
| 1930 | — 1.715                                      | — 927                                        | + 391   | + 53 | — 397                                                                                     |
| 1931 | — 1.663                                      | — 836                                        | + 684   | + 41 | — 212                                                                                     |
| 1932 | — 602                                        | — 776                                        | + 225   | — 4  | — 121                                                                                     |
| 1933 | — 391                                        | — 733                                        | + 159   | + 1  | — 85                                                                                      |
| 1934 | — 403                                        | — 436                                        | — 663   | + 23 | — 154                                                                                     |
| 1935 | — 462                                        | — 428                                        | + 26    | + 17 | — 130                                                                                     |
| 1936 | — 581                                        | — 552                                        | + 131   | + 3  | — 14                                                                                      |
| 1937 | — 675                                        | — 683                                        | + 106   | + 20 | — 63                                                                                      |

V librovém bloku zemí je změna pasivní měnové disparity v disparitu aktivní (koncem 1931 po měnové úpravě) nápadná význačným zaktivněním (poklesem pasivity) obchodní bilance. V bývalém bloku zemí zlatých není již vývoj obchodní bilance bezpečným ukazatelem měnové disparity (pokles pasiva byl přivoděn též podvazováním dovozu). Neindukujícím je vývoj v Německu pro řadu zkreslujících prvků. Pasivní měnová disparita Československa v letech 1931—33 (do první devalvace) se promítla viditelně ve zhoršení obchodní bilance (ve statistice je zde uvedena pouze zásoba zlata, nutno by bylo však pozorovati i vývoj zásob devisových). Odstranění pasivní disparity v r. 1934, jakož i devalvace druhá v r. 1936 se zřejmě projeví ve zaktivnění obchodní bilance. V bloku devisově vázaných zemí, jejichž namnoze pasivní měnová disparita by měla ústiti v rostoucí pasivum zahraničního obchodu, je tento efekt zastřen řízením obchodu a ústí dokonce v pokles pasiva obchodní bilance (což je fenomén aktivní měnové disparity).

Za krise posledních let zaznamenala disparitní fenomenologie v některých státech zajímavé projevy latentní pasivní disparity. Exportéři v některých zemích se snažili v dobách, kdy osud domácí měny se zdál nejistý, zvýšeným vývozem získati vývozní pohledávky v cizí devise, aby uchránili se vnitřních měnových ztrát. Přirozeně, že inkaso z exportu zůstávalo thesaurováno v zahraničí. Materiální vývoj exportu indikoval aktivní disparitu (vývoz se zlepšoval), ač se jednalo o země s disparitou pasivní.

Z ostatních materiálních složek, jejichž peněžním průměrem vzniká platební bilance, lze postihnouti již jen velmi vzdáleně disparitní měnové situace (příliv v cestovním ruchu, přeprava a z ní plynoucí příjmy v zahraničním styku, změna kapitálové, podnikové i substanční držby, podněty všeho druhu u převodů úplatných i bezplatných atd.). Zpravidla dochvilné statistiky nejsou tu vůbec sestavitelné, nebo jsou kusé, nepodávají názoru o peněžním efektu, nejsou dostatečně průkazné a p. Mnohdy mohou zde býti nestatistické zkušenosti praktického denního styku cenným doplňkem za nedostatek statistik číselných.

Za posledních let krise a světového politického neklidu velmi se posunul do popředí latentní faktor měnových disparit. Vyjadřoval se hlavně v klesajících stupních kapitálové atraktivnosti různých zemí pro elokace i úschovu krátkodobých i dlouhodobých mezinárodních peněžních prostředků. Proudby mezinárodního kapitálu (hot money) udávaly potenciály latentních měnových disparit, jež se často velmi rychle měnily (což je rysem latentních disparit) jak amplitudou, tak i směrem, souběžně se změnami příčin latentních disparit: strach z měnových opatření, hospodářské a devisové blokády, stupňovaná autarkie, válečná rizika, politický neklid a p. A tak se příliv kapitálu do země a zlikvidňování vnitřního peněžního trhu (aktivní kapitálový potenciál) staly konstatačním ukazatelem aktivní latentní (třebas dočasné) měnové disparity, kdežto útěk kapitálu, napětí na vnitřním peněžním trhu (pasivní kapitálový potenciál) svědčilo o zvratu v pasivní latentní disparitu. — Úkolu determinačnímu ovšem ani tento ukazatel prakticky nehověl.

#### D. Příčiny měnových disparit.

Statistický postih příčin měnových disparit je neobyčejně obtížný, třebaže pro kurativní zásahy pro odstranění měnových disparit by byl tento úsek nejzávažnějším polem ke sledování.

Spadají sem příčiny, jež utvářejí všechny (v zásadě cenotvorné) složky výrobních nákladů, jež posunují hodnotou národní práce a mírou mezinárodní soutěživosti jak z tuzemského zřetele, tak i ze zřetelů mezinárodních.

Z tuzemského hlediska je třeba uvést: změny ve výrobní technice a pracovní výkonnosti, posuny v rentabilitě podnikání, materiální výrobní poruchy: neúroda, zhoršený výskyt surovinových zdrojů, dále sociální převraty, změny v průmyslové výrobní kultuře i konsumpční módě a p. Ze zřetelů mezinárodních pak: konvulze v mezinárodní politice obchodní, celní, kontingentní, devisově inkasní, vzednutí válečné autarkie, mezinárodní neklid atd.

Nevyčíslitelnost těchto příčin měnových disparit lze mnohdy pro konstatační účely zčásti nahraditi nestatistickými zkušenostmi a zpravodajstvím praktického života. Úkol determinační zůstává zde ovšem neřešen.

#### E. Disparitní efekt.

Postih pokladního vývoje platební bilance v pohybech rezervy zahraniční kupní síly dispositivní pro tuzemské národní hospodářství podávají se značnou výlučností statistiky cedulových bank. Nepostihují ovšem tento efekt celý, ježto jim zůstávají z dosahu thesaurovaná zahraniční platidla všech forem (zlato, resp. devisy) a u zemí s volným obchodem devisovým též devisy a zlato mimo cedulovou banku (na př. u obchodních bank, jednotlivců a p.). Ale i tak jsou výkazy cedulových bank konstatačně cenné, ježto jsou zejména dočasně a začasť obrážejí i kratší intervaly než měsíční.

Příklad: Vývoj cedulových zásob zlata v jednotlivých skupinách států (v milionech zlatých \$):

| Koncem roku | Librový blok a USA | Bývalý zlatý blok | Německo | ČSR | Vázaná cizina evropská | Úhrn   |
|-------------|--------------------|-------------------|---------|-----|------------------------|--------|
|             | 1.                 | 2.                | 3.      | 4.  | 5.                     | 6.     |
| 1929        | 5.612              | 2.168             | 560     | 37  | 960                    | 9.754  |
| 1930        | 5.979              | 2.662             | 544     | 46  | 668                    | 10.329 |
| 1931        | 5.472              | 3.914             | 251     | 49  | 485                    | 10.627 |
| 1932        | 5.456              | 4.566             | 209     | 51  | 457                    | 11.201 |
| 1933        | 5.808              | 4.205             | 109     | 51  | 454                    | 11.179 |
| 1934        | 6.691              | 4.328             | 36      | 66  | 486                    | 12.094 |
| 1935        | 7.893              | 3.521             | 37      | 66  | 517                    | 12.369 |
| 1936        | 9.190              | 2.862             | 16      | 54  | 552                    | 12.979 |
| 1937        | 10.106             | 2.850             | 17      | 54  | 443                    | 13.781 |

Statistiky svědčí u librového bloku a Spojených států severoamerických (sloupec 1.) o trvalé aktivní disparitě (zčásti latentní) od r. 1932. V bývalém bloku zlatých zemí jeví se vzájemné přeměny aktivní a pasivní disparity (sloupec 2.). Naproti tomu neprůkaznost statistik jest zřejmě patrná u sloupce 5., t. j. u zemí evropské devisové vázanosti od dob zavedení devisových řádů (1931), rovněž u Německa (3. sloupec).

Řízení platebních bilancí devisovými režimy ovšem velmi znesnadňuje statistickou postižitelnost. Pohotovité zásoby zlata, resp. cizích devis jsou obrazem stavu platební bilance pouze v devisově volném sektoru zemí, kdežto u zemí s vázaným devisovým hospodářstvím vznikají poruchy a platební bilance se tu formuje řízeně. Je to u každého státu nyní problém dílčích platebních bilancí, jež se tvoří jednak s úhrnem zemí devisově volných na straně jedné, jednak — a to individuálně — s každou zemí, jež má devisové hospodářství vázané (zde princip individuální rovnováhy platební bilance), což má viditelnou formu i v mnohosti clearingových úmluv. Pro každý stát (jako Československo, jehož celková platební bilance se dělí na platební styk s volnými zeměmi i na devisovou cizinu vázanou, vzniká tak z dílčího formování celkové platební bilance na úsek volný a na dílčí úseky vázané disparitní rozptyl měnový: celková platební rovnováha tu vyžaduje, aby s volným úsekem měla země aktivní měnovou disparitu, má-li ji pasivní s úsekem zemí vázaných (zamrzají tam exportní výnosy, což směřuje k latentnímu pasivnímu kapitálovému potenciálu). Za tohoto stavu ovšem nemohou býti jednotlivé dílčí rovnovážné kursy devisové arbitrážně totožné.

Příklad: Československé statistiky devisové dávají zvláštní možnost přibližného sledování míry této dílčí disparity v oboru exportního inkasa. V následující tabulce jsou sestaveny relativní údaje o pružnosti exportního inkasa. Vznikly ze statistik nezaplacených vývozních československých pohledávek v jednotlivých skupinách zemí (zjištěných vždy ke konci kvartálu), vydělených příslušnou hodnotou celkového vývozu, uskutečněného v tom kterém kvartálu z Československa do příslušné oblasti. Tím získáno rela-

tivní číslo, udávající, kolik asi korun československých pohledávek zůstává k těmto datům Československu nezaplaceno (nevyinkasováno) ze 100 Kč celého vývozu, uskutečněného v běžném kvartálu do tohoto území. Číslo 100 udává tedy, že vývozní inkasa se vracejí asi po 3 měsících po vývozu, číslo 200, že se tak děje po 6 měsících, číslo 300 po 9 měsících a naopak na př. č. 66, že se tak děje již po 2 měsících.

| Údaj času  | Librový<br>blok a USA | Původní<br>zlatý blok | Dánsko, Norsko,<br>Švédsko,<br>Finsko | Země clea-<br>ringové<br>(vč. Ně-<br>mecka) | Ostatní<br>země | Úhrnem |
|------------|-----------------------|-----------------------|---------------------------------------|---------------------------------------------|-----------------|--------|
|            | 1.                    | 2.                    | 3.                                    | 4.                                          | 5.              | 6.     |
| 1934: XII. | 91                    | 137                   | 60                                    | 230                                         | 106             | 159    |
| 1935: III. | 103                   | 217                   | 93                                    | 298                                         | 207             | 219    |
| IV.        | 107                   | 166                   | 90                                    | 238                                         | 152             | 201    |
| IX.        | 96                    | 173                   | 87                                    | 286                                         | 163             | 195    |
| XII.       | 101                   | 123                   | 72                                    | 233                                         | 121             | 161    |
| 1936: III. | 109                   | 167                   | 98                                    | 300                                         | 183             | 205    |
| VI.        | 119                   | 194                   | 80                                    | 272                                         | 171             | 201    |
| IX.        | 124                   | 184                   | 94                                    | 273                                         | 167             | 194    |
| XII.       | 107                   | 126                   | 70                                    | 205                                         | 120             | 146    |
| 1937: III. | 115                   | 153                   | 89                                    | 195                                         | 93              | 151    |
| VI.        | 112                   | 126                   | 72                                    | 188                                         | 88              | 131    |
| IX.        | 106                   | 139                   | 80                                    | 155                                         | 89              | 128    |
| XII.       | 101                   | 118                   | 66                                    | 157                                         | 90              | 122    |

Poznámka: Rubrika 1. po vyloučení rubriky 3.

Považuje-li se rubrika 6. (úhrn) jako toho času průměrné, nutné vázání exportních provozních prostředků inkasními lhůtami (při čemž byla československá platební bilance ve skutečné rovnováze), stávala ve styku se skupinami 1., 2., 3. zřejmě aktivní disparita ve prospěch československé koruny a se zeměmi skupiny 5. latentní disparita pasivní. Kursy těchto měn jsou většinou přehodnoceny, jsou drženy namnoze na nerovnovážné, vysoké úrovni; clearingem děje se pak odúčtování při neměnných fixních poměrech clearingových měn, čímž disparita těchto měn jest přenášena též i na disparitu československé koruny a upravuje se zejména prodlužováním inkas, (tedy index jest značně nad 100). (Ovšem záleží též mnoho na jakosti dílčího československého vývozu do té které skupiny států.)

#### Z á v ě r.

K nadmíru důležitému úkolu, jež má rozřešiti, aby exaktně číselně vystihla stávající světové měnové disparity, není statistika při vší své mnohosti forem a postihu dosud dostatečně vyzbrojena. Postavena před úkol determinovati tyto disparity, nemůže dáti spolehlivé odpovědi. Úkol konstatační může splniti se značnou pravděpodobností úspěšně, má-li po ruce dostatečně materiál, aby si výsledek šetření jednoho mohla prověřiti výsledky šetření na jiných hospodářských řadách.

Dr. Ing. Miloš Horna.